Volwassen en struikvormige Hedera

sortimentsonderzoek en keuringsrapport

Ir. M.E.C.M. Hop

Hedera is in tuinen waarschijnlijk de meest bekende wintergroene klimplant. Het is echter vooral de jeugdvorm van klimop die klimt; oudere planten nemen hun volwassen vorm aan met bloei en besdracht. Op een lichte standplaats worden veel cultivars tussen 6 en 12 jaar na aanplant volwassen en groeien dan als een struik.

Er zijn niet veel planten waarbij de jeugdvorm en volwassen vorm zo duidelijk in uiterlijk van elkaar verschillen. De vorm van het blad wordt ruitvormig in plaats van handlobbig, de groeiwijze wordt struikvormig in plaats van klimmend en er verschijnen bloemen en vruchten. In de natuur worden klimopplanten vooral volwassen wanneer zij de top van de boom bereiken die ze als klimsteun gebruiken. Het fijne hiervan is nog niet bekend, maar mogelijk is het hogere lichtniveau een factor die de verandering beïnvloedt. Volwassen klimop kan dan ook anderhalve keer zo veel licht verdragen als de jeugdvorm. De verandering is niet onomkeerbaar; volwassen planten kunnen ook weer juveniele scheuten produceren. Hoe vaak dit gebeurt hangt af van de cultivar en het is door toedienen van het plantenhormoon gibberellinezuur te stimuleren.

Er is nog een groep struikvormige klimop, namelijk de niet-klimmende jeugdvormen. Deze kenmerken zich door de kleine blaadjes en het feit dat ze zich niet met hechtworteltjes vastzetten als ze tegen een klimsteun aan gezet worden.

Onderzoek

Van zowel de volwassen vormen als de niet-klimmende jeugdvormen zijn sinds 1995 planten verzameld door PPO in Boskoop (toen nog Boomteeltpraktijkonderzoek geheten). In 1997 zijn van alle verzamelde planten stekken en enten op juveniele *Hedera helix* gemaakt, zodat overal gelijkwaardig plantmateriaal van was. Deze planten zijn op een proefveld in Boskoop en in Horst uitgeplant en beoordeeld. De moerplanten zijn na de strenge winter van 1996/1997 in Boskoop op winterschade beoordeeld. De keuringscommissie van de KVBC heeft de planten in Boskoop meermalen gekeurd en gewaardeerd.

Gedurende het onderzoek is er regelmatig contact geweest met de American Ivy Society (AIS), met name over een aantal naamgevingkwesties. Hierbij is vooral veel steun verleend door mevr. S.M. Sulgrove.

Naamgeving

In dit artikel wordt niet nader ingegaan op de taxonomie van de verschillende soorten *Hedera*.

De taxonomische naamgeving volgt het artikel van Rutherford, McAllister en Mill uit 1993.

Het grote verschil in uiterlijk tussen de volwassen vorm en de jeugdvorm zorgt voor een eigenaardige situatie in de naamgeving van *Hedera* cultivars. Eén kloon mag twee verschillende cultivarnamen hebben volgens de ICNCP (1995)! Wanneer beide levensvormen van een kloon in cultuur zijn, dienen deze verschillende cultivarnamen te krijgen. Een voorbeeld hiervan is *H. helix* 'Cavendishii'. De volwassen vorm hiervan heeft recent de cultivarnaam 'Ice Cream' gekregen. Zowel 'Cavendishii' als 'Ice Cream' worden namelijk als afzonderlijk product vegetatief vermeerderden hebben een andere sier- en gebruikswaarde. De jeugdvorm is als eerste beschreven en houdt de oorspronkelijke naam (die vroeger voor zowel jeugdvorm als volwassen vorm werd gebruikt). Het volwassen type ervan kreeg een nieuwe naam. Wanneer echter alleen de jeugdvorm of alleen de volwassen vorm van een plant gekweekt en verhandeld wordt en de ander slechts spontaan af en toe voorkomt, is één naam voldoende. Ook wanneer de gebruikswaarde van de twee types niet noemenswaardig verschilt, of de types heel vaak spontaan in elkaar overgaan is het geven van aparte namen niet gewenst.

In het verleden werden alle volwassen vormen van *H. helix* en *H. colchica* aangeduid met de cultivarnaam 'Arborescens'. Dit is echter een verzamelnaam voor verschillende klonen. Beter is het om de cultivars van volwassen vormen als een cultivargroep te beschouwen, dus *Hedera* [Arborescent Group]. Zowel cultivars van *H. helix* als van andere soorten binnen het geslacht kunnen in deze groep vallen. De soortnaam wordt in dit geval niet weggelaten als de cultivargroepsnaam vermeld wordt. Bijvoorbeeld: *H. helix* 'Zorgvlied' [Arborescent Group] en *H. colchica* 'Green Spice' [Arborescent Group]. Let op: het Engelse woord arborescent eindigt op een t en niet op een s. De groepsnaam is afgeleid van de cultivarindeling van Pierot, die onder meer door de American Ivy Society wordt gebruikt. De AIS is de internationale registratieautoriteit voor *Hedera*. De groep waar de juveniele struikvormen bij ingedeeld worden is de Oddity Group. Deze groep bevat ook types die wel klimmen, maar om een andere reden een afwijkend uiterlijk hebben, bijvoorbeeld door bandvorming in de stengels.

43 *H. helix*, met bovenin volwassen takken

Gebruik

Volwassen *Hedera* vormt een middelgrote struik, die niet klimt. Hij is waardevol vanwege het wintergroene blad en kan goed tegen snoei. Hierdoor is het gewas goed als lage tot middelhoge haag te gebruiken. Snelgroeiende cultivars worden onder meer als vakbeplanting in het openbaar groen gebruikt. De juveniele struikvormers zijn geschikt als solitair in tuin of rotstuin. Verschillende cultivars leveren mooie snijtakken, vanwege hun blad ('Erecta'), bloemtakken of bestakken. Alle bloeiende *Hedera* wordt druk bezocht door veel verschillende insecten en vormt vanwege de zeer late bloeitijd (september-november) een waardevolle voedselbron voor vlinders en bijen. De rijpe bessen worden door vogels gegeten.

Ziekten en plagen

Aangezien er op de proefvelden niet gespoten werd, is een aardig beeld verkregen van de gevoeligheid van de cultivars voor ziekten en plagen. Jammer genoeg bleken er geen resistente cultivars tussen te zitten, al zijn er wel verschillen in gevoeligheid. De standplaats maakte wel erg veel uit; op het proefveld in Horst kwamen nauwelijks bladvlekkenziektes en vraat door taxuskever voor, in Boskoop juist veel.

Vetvlekkenziekte

Wordt veroorzaakt door de bacterie *Xanthomonas campestris* var. *hederae*. Op het (oude) blad verschijnen ronde tot hoekige donkerbruine tot

44 *H. hibernica* **'Irish Arborescent'**

zwarte vlekken met een doorschijnende (waterige) ring eromheen. Het blad wordt geel, gaat dood en valt af. Jonge blaadjes vertonen kleine vlekjes en misvormingen. Tevens zwarte vlekken op de stengel (kanker) en zwart verkleurende bladsteeltjes. Het bacterieslijm is oranjerood. Vooral bij vochtig, warm weer (22-26°C).

Schimmel-bladvlekkenziekte (*Colletotrichum trichellum*)

Op het blad zitten onregelmatig gevormde donkerbruine (grote) vlekken, waarin zich veel kleine bruine sporenhoopjes bevinden. Vaak zijn concentrische ringen in de vlek zichtbaar. Bruinzwarte vlekken op de stengel. Zwarte vruchtlichamen op stengel en blad in de bruine plekken. Sterke bladval is mogelijk. Infectie via wonden en bladeren via de bladsteel. Stengels kunnen geringd worden, waarna de top van de twijg afsterft. Agressieve zwakteparasiet onder vochtige omstandigheden. De ziekte uitte zich op proefveld Boskoop vooral in het afsterven van stengel en blaadjes vanaf de stengeltoppen.

Schimmel-bladvlekkenziekte (*Phoma hedericola*).

Ook deze schimmel veroorzaakt ronde bruine bladvlekken aan de rand van het blad, met een gele ring eromheen. Soms donkere vruchtlichamen in het midden van de bladvlek.

Schimmel-bladvlekkenziekte

Er trad nog een andere schimmel-bladvlekkenziekte op, maar de veroorzaker daarvan is niet met zekerheid bekend. Het zou *Calonectria hederae* kunnen zijn. Deze schimmel was zeer agressief, veroorzaakt zeer grote, scherp begrensde bruine bladvlekken en ook afgestorven stengels. Bij opkweek in het laboratorium ontstonden oranjeroze schimmelsporen op het pluis.

Taxuskever

In potplanten kunnen de larven van de taxuskever veel schade aanrichten door hun vraat aan de wortels. Bij de planten op het veld was hiervan weinig te merken, maar de volwassen kevers aten wel van het blad. Ze hadden een duidelijke voorkeur voor *H. helix* cultivars boven *H. colchica*. Mogelijk heeft de afwijkende beharing of chemische samenstelling - die zich bijvoorbeeld uit in de sterkere geur van *H. colchica* - hiermee te maken.

Spint en schildluis

Op het veld kwam ook spint en schildluis voor. Beide plagen brachten echter weinig schade toe aan de planten. Er was geen duidelijke voorkeur voor bepaalde soorten of cultivars.

Vermeerdering

Volwassen *Hedera* kan zowel door stek als enten worden vermeerderd. Het stekken gaat minder gemakkelijk dan bij de jeugdvormen de stekbaarheid varieert per cultivar. Stekken worden bij voorkeur in de periode juli-september genomen, van afgerijpt hout van eenjarige scheuten. Het gebruik van stekpoeder (1% IBZ) helpt bij het bewortelen van met name de *H. colchica* cultivars. Bonte cultivars zijn vaak lastig te stekken.

De planten kunnen ook worden geënt. Ze kunnen allemaal op (juveniele) *H. helix* onderstam worden gezet, maar *H. colchica* groeit beter als hij op *H. colchica* wordt geënt. Nadeel van geënte planten is, dat ze vrij veel opslag maken, dat verwijderd moet worden. In het eerste jaar groeien gestekte planten wat trager dan geënte, maar later groeien de gestekte planten harder. Voor toepassingen waarbij weinig onderhoud en snel dichtgroeien van belang is, is daarom gestekt uitgangsmateriaal aan te bevelen.

Identificatie

De verschillende cultivars van volwassen *Hedera* zijn moeilijk uit elkaar te houden. Er is veel materiaal onder meerdere namen in cultuur. Dit komt waarschijnlijk omdat juveniele klonen op meerdere plaatsen volwassen zijn geworden, waarna verschillende kwekers deze planten benaamd hebben. Ook zijn er veel zeer oude cultivarnamen in gebruik, die nooit goed gepubliceerd zijn en niet aan de moderne naamgevingregels voldoen.

Zelfs aan planten die even oud zijn en op dezelfde manier zijn opgekweekt is moeilijk te zien welke tot één kloon behoren, omdat de planten door kleine verschillen er heel anders uit kunnen zien. Bijvoorbeeld stek genomen van opgaande takken en van uitlopers van dezelfde plant kan jonge planten met een heel verschillende plantvorm geven. Als hulpmiddel zijn daarom van alle planten op het proefveld DNA-streepjescodes gemaakt met de RAPD techniek (primers OPD1 en OPD6). Het DNA en dus de streepjescode, is namelijk identiek bij jeugdvorm, volwassen vorm, opgaande takken en uitlopers van een kloon. Dit heeft de identificatie van de planten zeer geholpen.

H. helix en *H.hibernica* lijken uiterlijk erg op elkaar, maar zouden op basis van hun verschillende chromosoomaantal onderscheiden moeten kunnen worden. Chromosomen tellen in worteltopjes is erg arbeidsintensief, maar gelukkig is er een eenvoudiger techniek om het ploïdieniveau (= aantal sets chromosomen) te schatten: het tellen van de chloroplasten (bladgroenkorrels) in de sluitcellen van de huidmondjes. Hoe meer chloroplasten, hoe hoger het ploïdieniveau. Dit is uitgevoerd bij planten waar aan de soortindeling getwijfeld werd.

Keuringsrapport

Algemeen:

WINNER: Bij de meeste planten is geen winner of jaartal vermeld. De meesten zijn namelijk al sinds de 19e eeuw in cultuur en hun origine is vaak niet meer te achterhalen. De cultivarnamen in moderne talen zijn vaak gegeven aan planten die al langer bestonden, dus hier is eerder sprake van een naamgever dan een winner. Meer informatie over de historie van de cultivarnamen is te vinden in het boek van Rose (1996).

GROEIWIJZE: met de term "uitlopers" worden lange, soepele, vaak liggende takken bedoeld, die soms wortelen waar ze de grond raken. Dit kunnen zowel juveniele als adulte takken zijn, een verschil dat te zien is aan de bladvorm. Meestal bloeien uitlopers niet, ook niet als ze volwassen zijn. Bij sommige cultivars staat: bovenste blaadjes in vrij platte rozetten. Hiermee worden de bovenste blaadjes van volledig uitgegroeide eenjarige scheuten bedoeld; die staan wat dichter op elkaar dan de bladeren die vroeg in het groeiseizoen gevormd zijn. Niet bij alle cultivars is dit verschil in internodiumlengte even duidelijk te zien.

BLOEIWIJZE: De bloemen van *Hedera* zijn gerangschikt in schermen, die op hun beurt meestal weer

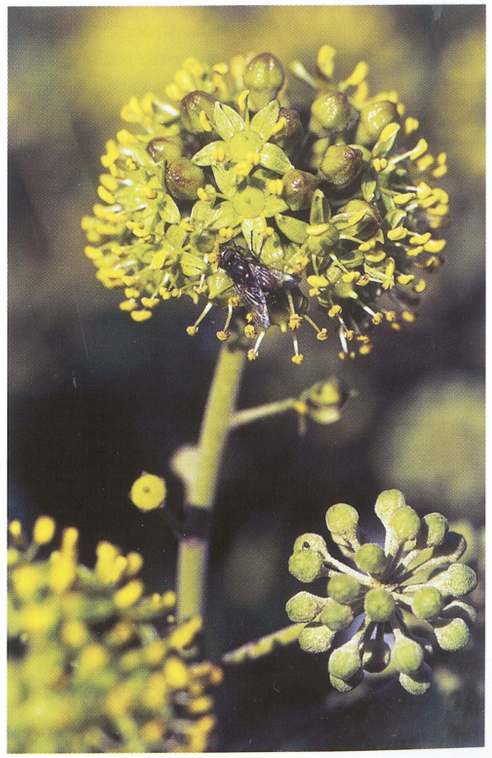

45 *H. helix* **(bloeiwijze)**

in trosvormige bloeiwijzen zijn gerangschikt.
VRUCHTEN: De vruchten van *Hedera* zijn botanisch gezien geen echte bessen; het zijn steenvruchten. In de praktijk gebruikt men echter meestal de term bes. Met het "bloembodemmerk" wordt het rondje boven op de bes bedoeld. In het midden staat meestal nog een restant van de stijl. Het heeft soms een andere kleur dan de rest van de vrucht.
ZIEKTEGEVOELIGHEID: De ziekte- en plaagwaarnemingen zijn gedaan in Boskoop. In Horst kwamen weinig ziekten en plagen voor. De schade van taxuskevers slaat op vraat aan de bladranden door de kevers, niet aan de wortels door de larven. Er zijn meerdere bladvlekkenziektes waargenomen: *Colletotrichum*, *Xanthomonas* en *Phoma*. Er is per plant alleen op uiterlijke symptomen bepaald om welke ziekte het ging, wat niet helemaal betrouwbaar is. Bovendien kan een sterke aantasting door één ziekte het ook aanwezig zijn van een andere verdoezelen. Vandaar dat de mogelijke ziekteveroorzakers alleen tussen haakjes genoemd zijn. Van enkele planten is materiaal onderzocht om de aanwezige schimmels en bacteriën te determineren.
WINTERHARDHEID: De winterschade is geregistreerd in de strenge winter van 1996/1997, van de cultivars die toen al aanwezig waren in Boskoop. Sommige cultivars waren toen echter nog niet in de proef opgenomen en de recente winters zijn allen vrij mild geweest, waardoor alleen lichte bladschade optrad en geen goed beeld van de winterhardheid werd verkregen.

Sterrenkeuring: Een aantal van de hieronder beschreven cultivars heeft geen waardering gehad, omdat ze teveel variatie vertonen binnen de soort of cultivar. Bij enkele *H. colchica* cultivars verschilde de volwassen vorm voor gebruik in tuinen te weinig van de jeugdvorm. Om deze planten op gebruikswaarde te kunnen beoordelen zouden ze ook vergeleken moeten worden met andere jeugdvorm-cultivars, maar dat is in dit onderzoek niet gebeurd. Het zijn wel goede tuinplanten, alleen niet speciaal in hun volwassen fase.

Waardering:
*** = uitstekend / excellent / ausgezeichnet
** = zeer goed / very good / sehr gut
* = goed / good / gut
s = voor speciale doeleinden / for special purposes / für Specialzwecke
o = kan vervallen / dispensable / entbehrlich

H. colchica C. Koch (volwassen vorm)

VERSPREIDING: Kaukasus, ten zuiden van de Kaspische zee tot in oostelijk Turkije en de Zwarte Zee. Ook verspreid tot Syrië en op Cyprus. Winterhardheidszone 6.
CHROMOSOOMAANTAL: octoploïd met 2n=192.
TAKKEN: jonge takjes groen met gele schubharen.
BEHARING: vrij grote stervormige haren, roodoranje, platliggend, 20 tot 30 stralen, die over meer dan de helft van de lengte samengegroeid zijn.
BLADEREN: groot, dik en leerachtig, eivormig tot lancetvormig, zonder zijlobben; nerven aan de onderzijde zeer prominent, aan bovenzijde ingezonken; bij kneuzen typische harsachtige (selderij) geur.
BLOEMEN: in stevige schermen met 12-35 bloemen; kelklobben opvallend driehoekig.
VRUCHTEN: zwart, 6-8 mm doorsnee.

H. colchica 'Arborescens': ***H. colchica* 'Autumn Beauty'**

*** *H. colchica* 'Autumn Beauty' [Arborescent Group]**
syn. *H. colchica* 'Arborescens'

46 *H. colchica* 'Autumn Beauty' [Arborescent Group]

GROEIWIJZE: struik breder dan hoog, weinig vertakt; als jonge plant langzaam groeiend en soms scheef; maakt geen juveniele uitlopers; takken sterk oranje behaard, vooral de toppen.
BLADEREN: 9-14 cm lang en 3,5-6,5 cm breed, leerachtig, donkergroen, smal tot breed ruitvormig, soms omgekeerd eivormig, met wigvormige, soms hartvormige voet, sterke selderij-achtige geur.
BLOEIWIJZE: een compacte, soms bijna platte trosvormige bloeiwijze bestaand uit 2-5 schermen; open bloemscherm 3-4 cm doorsnee, 20-30 bloemen per bloeiwijze; topscherm bloeit iets eerder dan zijschermen.
BLOEMEN: knopjes groen met oranjegele beharing; bloeitijd september-november (vrij laat).
VRUCHTEN: 9-12 mm breed en 8-10 mm lang, afgeplat bolrond, verkleurend van groen naar purper naar zwartgrijs; rijping laat (maart); veel vruchten vallen af of worden opgegeten vóór ze rijp zijn.
ZIEKTEGEVOELIGHEID: geen taxuskeverschade, wel schildluis; matig bladvlekkenziekte (*Phoma, Xanthomonas* en geen *Colletotrichum*?); stekplanten waren gezonder dan op *H. helix* geënte planten.
WINTERHARDHEID: matig winterhard; in strenge winters treedt veel bladschade open soms gaan planten dood.

Uit DNA onderzoek bleek dat alle 4 de herkomsten op het proefveld tot dezelfde kloon behoren. De naam *H. colchica* 'Arborescens' wordt mogelijk in de praktijk ook voor andere volwassen vormen van colchica gebruikt. Die naam mag bovendien niet omdat *H. helix* 'Arborescens' eerder beschreven is en dezelfde cultivarnaam niet tweemaal in hetzelfde geslacht mag voorkomen. Wanneer men het over volwassen *colchica* klonen in het algemeen heeft kan hiervoor beter de benaming *H. colchica* [Arborescent Group] worden gebruikt. De beschrijving hierboven en ook de waardering met een ster slaat echter alleen op de goede kloon die in Nederland veel gekweekt wordt. Die kloon krijgt hier de cultivarnaam 'Autumn Beauty' vanwege de mooie bloei. Gezien de handelsrelaties van Nederland zal deze kloon ook in het buitenland bekend zijn. DNA onderzoek wijst uit dat deze kloon niet de volwassen vorm van de veel gekweekte *H. colchica* 'Dentata' is, maar van een gewone *H. colchica*. *H. colchica* 'Autumn Beauty' houdt van een redelijk droge standplaats, vooral in de winter. Het is belangrijk dat jonge planten goed in vorm gesnoeid worden, dan groeit de plant naar alle kanten gelijkmatig uit. De sierwaarde van deze plant zit met name in de rijke bloei aan het eind van de herfst.

***H. colchica* 'Dentata'** (volwassen vorm)

GROEIWIJZE: breder dan hoog, weinig vertakt; scheuten sterk oranje behaard.
BLADEREN: 12-15 cm lang en 6-10 cm breed, smal tot breed ruitvormig, donkergroen, gaafrandig.
BLOEIWIJZE: korte trosvormige bloeiwijze van weinig schermen; weinig bloeiwijzen per plant; schermen 4-5,5 cm doorsnee, tot 35 bloemen per bloeiwijze.
BLOEMEN: bloemknopjes lichtgroen met oranjegele haren.
VRUCHTEN: 9-11 mm lang en breed, bolrond, iets afgeplat, mat zwart; rijping zeer laat (maart-april); veel bessen vallen onrijp af, met name van de zijtrossen.
ZIEKTEGEVOELIGHEID: geen taxuskeverschade; matig bladvlekkenziekte (*Phoma*?)
WINTERHARDHEID: goed winterhard volgens de literatuur, maar in strenge winters wel bladschade.

Net als bij de jeugdvorm van 'Dentata' is het blad van de volwassen vorm wat groter dan van *H. colchica* 'Autumn Beauty'. De bladrand heeft in de volwassen fase echter geen tandjes, zodat dit type mogelijk ook wel foutief onder de naam *H. colchica* 'Arborescens' verkocht wordt. De besdracht van het volwassen type is zo laat en schaars dat de plant er weinig sierwaarde aan ontleent, alleen de struikvormige in plaats van klimmende habitus is anders. Het blad heeft ondanks de andere vorm dezelfde sierwaarde als de jeugdvorm. Bovendien ontstaan jeugdvorm en volwassen vorm zeer regelmatig uit elkaar. Het volwassen type heeft daarom geen eigen cultivarnaam nodig en is niet gekeurd.

H. colchica dentata aurea-striata: ***H. colchica* 'Sulphur Heart'**

***H. colchica* 'Dentata Variegata'** (volwassen vorm)
(Engeland, vóór 1907)

GROEIWIJZE: iets breder dan hoog, weinig vertakt; maakt soms juveniele uitlopers; scheuten sterk oranje behaard.
BLADEREN: tot 11-14 cm lang en 6-13 cm breed, breed ruitvormig, middengroen en lichtgroen centrum met een brede licht geelwitte rand, gaafrandig.
BLOEIWIJZE: trosvormige bloeiwijze van slechts enkele schermen; topscherm het grootst; schermen

47 *H. colchica* **'Sulphur Heart', volwassen vorm**

3-4 cm doorsnee, tot 35 bloemen per bloeiwijze.
BLOEMEN: knopjes lichtgroen met oranjegele haren; bloeit schaars.
VRUCHTEN: 11 mm groot, dof zwart, bolrond of iets afgeplat; rijping zeer laat (maart-april); bessen vallen vaak al onrijp af.
ZIEKTEGEVOELIGHEID: geen taxuskeverschade; matig bladvlekkenziekte (*Xanthomonas*).
WINTERHARDHEID: in strenge winters veel bladschade, maar de planten overleven het wel.

Deze cultivar wordt bij voorkeur op een *H. colchica* onderstam geënt, maar kan ook met variërend succes gestekt worden. Bij deze bonte cultivar heeft het blad van de volwassen vorm dezelfde sierwaarde als dat van de jeugdvorm. De bessen zijn erg schaars en laaten dragen weinig bij aan de sierwaarde. Jeugdvorm en volwassen vorm gaan regelmatig in elkaar over. Ook hier hoeft het volwassen type daarom geen eigen cultivarnaam te hebben en is niet gekeurd.

H. colchica 'Paddy's Pride': ***H. colchica* 'Sulphur Heart'**

***H. colchica* 'Sulphur Heart'** (volwassen vorm)
(Naamgever: Boot & co, 1968)
syn. *H. colchica* 'Paddy's Pride' (volwassen); *H. colchica dentata aurea-striata* (volwassen)

GROEIWIJZE: iets breder dan hoog, weinig vertakt; scheuten matig oranje behaard.
BLADEREN: 12-17 cm lang en 8-15 cm breed, breed ruitvormig, donkergroene rand met middengroene en geelgroene vlekken in het centrum, gaafrandig.
BLOEIWIJZE: enkele grote schermen in een pluim; veel bloemen per bloeiwijze.
BLOEMEN: bloeit schaars.
VRUCHTEN: ca 11 mm, zwart; meestal groeien er weinig uit; rijping laat (maart-april).
ZIEKTEGEVOELIGHEID: geen taxuskeverschade; veel bladvlekkenziekte (*Xanthomonas*).

Ook voor deze cultivar geldt dat de volwassen vorm geen andere sierwaarde heeft dan de jeugdvorm en daarom geen andere cultivarnaam hoeft te krijgen. Het DNA onderzoek bevestigt dat dit een bonte sport van *H. colchica* 'Dentata' is. Vermeerdering door stek of enten op *H. colchica*. Jeugdvorm en volwassen vorm ontstaan regelmatig uit elkaar op oudere planten. De volwassen vorm apart is dan ook niet gekeurd.

***H. helix* L.** (volwassen vorm)

VERSPREIDING: Midden Europa; noordelijk tot in Zuid-Scandinavië, oostelijk tot in het westen van Rusland, zuidelijk tot in Anatolië en de Kaukasus, westelijk tot op de Britse eilanden. Weinig voorkomend in Zuid-Frankrijk en Spanje. Winterhardheidszone gemiddeld 6.
CHROMOSOOMAANTAL: diploïd met 2n=48.
BEHARING: witte sterharen, waarvan de stralen alleen aan de basis samengegroeid zijn, stralen staan alle kanten op, 5 tot 6 (soms 8) stralen per haar; diameter 0,9 mm.
BLADEREN: (2)-5-8-(15) cm lang en 4-7 -(8) cm breed, eivormig, breed ruitvormig tot elliptisch, mat tot glanzend groen.
BLOEMEN: in schermen van 3 tot 67 bloemen, meestal 8 tot 19, gegroepeerd in een pluim; bloemsteeltjes en kelk wit behaard.
VRUCHTEN: zwart, soms geel; bij de typische vorm van de soort is de toptros groter en eerder rijp dan de zijtrossen; dit in tegenstelling tot *H. hibernica*.

H. helix 'Arborescens': ***H. helix* [Arborescent Group]** en ***H. hibernica* 'Irish Arborescent'**

H. helix 'Arborescens Nana': ***H. hibernica* 'Arbori Compact'**
H. helix arborescens purpurea: ***H. helix* 'Arbori Purple'**

***H. helix* [Arborescent Group]**
syn. *H. helix* 'Arborescens'

De naam 'Arborescens' is al vanaf de 19e eeuw bekend als verzamelnaam voor volwassen *Hedera* in het algemeen (naamgever: J.C. Loudon, 1838). Het is dus geen klonale cultivarnaam, maar een verzamelnaam voor alle volwassen *H. helix* planten. Tegenwoordig kan hiervoor beter de cultivargroepsnaam Arborescent Group worden gebruikt. Op het veld bleek slechts één van de herkomsten met deze naam werkelijk tot de soort *H. helix* te behoren. De beschrijving is van deze plant afkomstig, maar er is veel meer variatie mogelijk en veel goede klonen hebben een eigen naam gekregen. Het grootste deel van wat in de handel is als *H. helix* 'Arborescens' is de volwassen vorm van *H. hibernica*en staat beschreven bij *H. hibernica* 'Irish Arborescent'. Omdat de kwaliteit van planten met de naam *H. helix* 'Arborescens' (of beter: *H. helix* [Arborescent Group]) niet vastligt kan de kritische gebruiker beter een benaamde cultivar kiezen.
Voor de kloon die onder de naam *H. helix* 'Arborescens' op het proefveld stond (niet *H. hibernica* 'Irish Arborescent') geldt de volgende beschrijving:
GROEIWIJZE: struik, ongeveer even hoog als breed, vrij fors; maakt slechts weinig (juveniele) uitlopers; internodiumlengte 1-4 cm; scheuten sterk wit behaard.
BLADEREN: 5,5-7 cm lang en 4-6 cm breed, ruitvormig, middengroen verkleurend naar donkergroen.
BLOEIWIJZE: trosvormige bloeiwijze van schermen; weinig zijschermen; topscherm het eerst bloeiend; scherm diameter 2,5 cm, circa 40 bloemen per bloeiwijze.
BLOEMEN: lichtgroene bloemknopjes; bloeitijd middellaat.
VRUCHTEN: tros diameter ca. 5 cm; vruchten 8-9 mm lang en breed, bolrond, mat zwart; rijping in februari.
GEZONDHEID: licht bladvlekkenziekte.

H. helix 'Arbori Compact': ***H. hibernica* 'Arbori Compact'**

** ***H. helix* 'Arbori Gloss' [Arborescent Group]**
syn. *H. helix* 'Glymii' (volwassen vorm)

GROEIWIJZE: ongeveer even hoog als breed, maakt weinig uitlopers; scheuten sterk wit behaard.
BLADEREN: 5-8 cm lang en 4-5 cm breed, lichtgroen verkleurend naar zeer donkergroen met een blauwige glans, in koude winters purper ge-

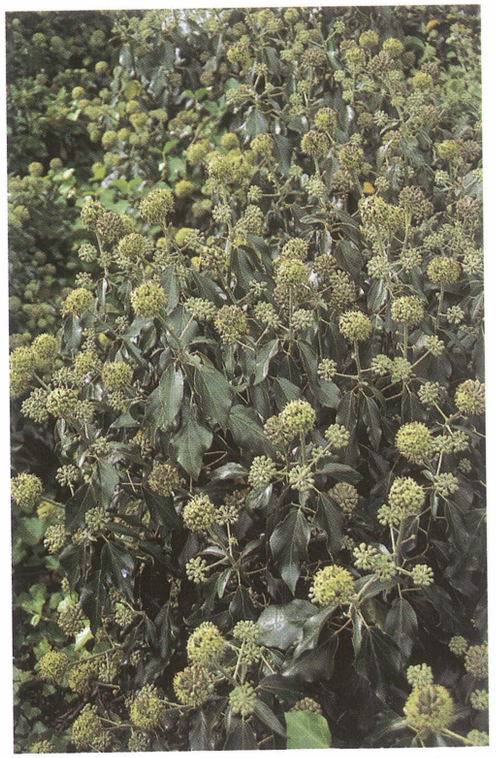

48 *H. helix* **'Arbori Gloss' [Arborescent Group]**

tint, breed ruitvormig tot eivormig.
BLOEIWIJZE: een vrij korte, brede trosvormige bloeiwijze van schermen; topscherm is eerder rijp, maar zijschermen hebben vaak ook bessen; scherm 2,5-4 cm doorsnee.
BLOEMEN: knopjes lichtgroen; bloeitijd vrij vroeg.
VRUCHTEN: bolrond, 9-10 mm lang en breed; jonge bessen groen met opvallend blauwe waslaag, na rijping vanaf februari (blauw)zwart.
ZIEKTEGEVOELIGHEID: matige taxuskevervraat; vrij veel bladvlekkenziekte (*Xanthomonas en Colletotrichum*).

Opvallend aan deze plant is de blauwige glans op blad en bes en het zeer donkergroene blad. De besdracht kan mooi zijn, maar is niet elk jaar even rijk. Door de wat smallere habitus dan de meeste volwassen *H. helix* cultivars en de opvallende beskleur heeft de volwassen vorm bestaansrecht als een op zichzelf staand product, dat onafhankelijk van de jeugdvorm wordt verkocht. De jeugdvorm houdt de naam 'Glymii' en de volwassen vorm heeft hier voor het eerst een eigen cultivarnaam gekregen.

49 *H. helix* 'Arbori Purple' [Arborescent Group]

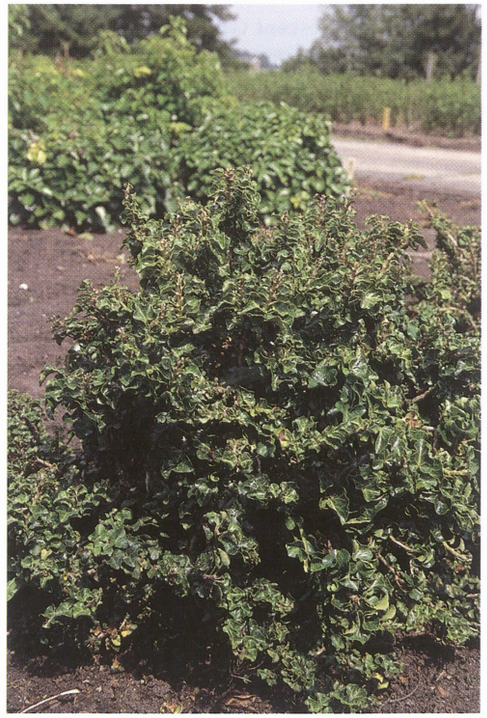

50 *H. helix* 'Conglomerata' [Oddity Group]

***H. helix* 'Arbori Purple' [Arborescent Group]**
(naamgever: Darthuizer Boomkwekerijen BV 1987)
syn. *H. helix* 'Atropurpurea' (volwassen vorm); *H. helix arborescens purpurea*

GROEIWIJZE: goede groeier, iets breder dan hoog, maakt weinig uitlopers; scheuten matig wit behaard.
BLADEREN: tot 9 x 5 cm, breed ruitvormig, lichtgroen verkleurend naar donkergroen, in koude winters purper getint.
BLOEIWIJZE: compacte trosvormige bloeiwijze van volle schermen; topscherm en zijschermen groeien uit; 25-30 bloemen per bloeiwijze; scherm doorsnede 3 cm; zeer bloeirijk.
VRUCHTEN: 9-11 mm lang en breed, bolrond of iets afgeplat; tros doorsnede 5 cm; jonge bes groen met purperen bloembodemmerk, rijpe bessen zwart; het kleuren van de bessen begint al vroeg (december), rijp in februari-maart.
ZIEKTEGEVOELIGHEID: lichte taxuskeverschade; vrij veel bladvlekkenziekte (*Xanthomonas en Colletotrichum*).
WINTERHARDHEID: vrij goed winterhard; in zeer strenge winters lichte schade aan bladranden en toppen.
Deze cultivar maakt net als zijn jeugdvorm veel van de rode kleurstof anthocyaan aan. Dit is voor-al goed zichtbaar aan de bladeren in koude winters en wanneer de planten onder stress staan. Ook aan het purperen bloembodemmerk is deze cultivar goed te herkennen. Deze cultivar is uitstekend te gebruiken in tuinen en het openbaar groen.

H. helix 'Atropurpurea' (volwassen): ***H. helix* 'Arbori Purple'**

H. helix 'Cavendishii' (volwassen): ***H. helix* 'Ice Cream'**

H. helix 'Compact': ***H. helix* 'Fryslân'**

s ***H. helix* 'Conglomerata' [Oddity Group]**
(Engeland, vóór 1871)

GROEIWIJZE: juveniel; zeer compact en langzaam groeiend, sterk vertakt, breed kegelvormig, iets breder dan hoog; internodiumlengte 2-5 mm; stengels dik, lichtgroen, iets afgeplat, vaak kronkelend; blaadjes dakpansgewijs in twee rijen gerangschikt.
BLADEREN: 2 x 3 cm, met drie tot vijf ondiepe lobben, stomp, rand gegolfd, bijna gekroesd, leerachtig, donkergroen met lichtere nerven.
ZIEKTEGEVOELIGHEID: geen taxuskevervraat, wel spint; vrij veel bladvlekkenziekte (*Xanthomonas en Colletotrichum*).

51 *H. helix* 'Erecta' [Oddity Group]

WINTERHARDHEID: in strenge winters veel bladschade, plant overleeft wel.

Deze zeer compacte cultivar is vanwege de opvallende plantbouw en kleine blaadjes geschikt voor pot of voor (rots)tuin.

o ***H. helix* 'Crut Beauty' [Arborescent Group]**

GROEIWIJZE: los, breed opgaand, vaak liggende uitlopers; internodiumlengte tot 4 cm, bovenste blaadjes in vrij platte rozetten; scheuten licht wit behaard.
BLADEREN: tot 8 x 6 cm, smal ruitvormig, geelgroen en verkleurend naar donkergroen.
BLOEIWIJZE: een korte trosvormige bloeiwijze van schermen, topscherm niet erg dominant; 25-30 bloemen per bloeiwijze, scherm ca. 2 cm doorsnee.
VRUCHTEN: ca. 9 mm lang en breed, zwart; rijping vrij laat; vruchtdracht varieert erg per jaar
ZIEKTEGEVOELIGHEID: matig taxuskeverschade; vrij veel bladvlekkenziekte ((*Xanthomonas en Colletotrichum*)).
WINTERHARDHEID: variabel, varieert van zeer lichte bladschade tot volledige afsterving

Hoewel de oorsprong van deze cultivarnaam niet te achterhalen bleek, was de plant niet identiek aan een andere volwassen cultivar in de proef, ook niet qua DNA. In sommige jaren is het een prachtige plant met een goede besdracht. In andere jaren laat hij echter zijn onrijpe bessen vallen en ook maakt hij vaak juveniele uitlopers, wat snoei noodzakelijk maakt om de compacte vorm in stand te houden. Er zijn betere cultivars van *H. helix* voorhanden.

s ***H. helix* 'Erecta' [Oddity Group]**

GROEIWIJZE: juveniel; stijf opgaand, matig vertakkend, maakt geen uitlopers; maakt veel adventiefwortels; internodiumlengte 4-8 mm; blaadjes in twee rijen, zeer regelmatig dakpansgewijs geplaatst; stengels groen, met purperen jonge scheuten.
BLADEREN: tot 4,5 cm x 5 cm, donkergroen met iets lichtere nerven, meestal drie, soms vijf ondiepe lobben, de middelste het langst, top iets spits.
ZIEKTEGEVOELIGHEID: geen taxuskeverschade, wel schildluis; vrij gevoelig voor bladvlekkenziekte ((*Xanthomonas en Colletotrichum*).
WINTERHARDHEID: in strenge winters bladschade, de plant herstelt weer.

Vanwege de zeer opvallende habitus is deze plant geschikt als solitair in de siertuin. De takken kunnen goed gebruikt worden in de bloemsierkunst. Helaas zijn de takken van deze plant vrij bros en als de plant wat ouder wordt kunnen ze breken onder hun eigen gewicht.
De volwassen vorm van deze cultivar heet *H. helix* 'Humpty Dumpty', zie aldaar.

o ***H. helix* 'Fryslân' [Arborescent Group]**
syn. *H. helix* 'Compact'

GROEIWIJZE: opgaande takken vrij hoog en smal; maakt vaak lange liggende (volwassen) uitlopers; de verhouding tussen deze 2 typen takken varieert, daardoor de plantvorm ook; scheuten matig wit behaard.
BLADEREN: leerachtig, lichtgroen verkleurend naar donkergroen, vrij klein, tot 7-8 cm lang en 5-7 cm breed, breed ruitvormig tot eivormig.
BLOEIWIJZE: opstaande lange smalle trosvormige bloeiwijze van schermen; scherm 3-4 cm doorsnee.
BLOEMEN: knopjes lichtgroen; bloeitijd middelvroeg.
VRUCHTEN: ca. 9 bij 9 mm, bolrond of iets afgeplat; 35-40 bessen per bloeiwijze; bes verkleurt van groen met rood bloembodemmerk naar zwart (iets berijpt, nauwelijks behaard); toptros groeit vaak als enige uit.

52 *H. helix* **'Ice Cream' [Arborescent Group]**

ZIEKTEGEVOELIGHEID: lichte taxuskevervraat; zeer veel bladvlekkenziekte (*Colletotrichum*).
WINTERHARDHEID: vrij goed winterhard; in strenge winters schade aan bladrandjes en toppen.

Deze cultivar kan lange bestakken voor de snij opleveren, vanwege de smal opgaande groei. Het is echter wel belangrijk dat stek of enthout dan ook van opgaande takken genomen wordten niet van de uitlopers. Anders ontstaan planten die veel platter groeien, nauwelijks bloeienen zeer veel uitlopers geven. Een nadeel van deze plant is de grote gevoeligheid voor bladvlekkenziekte.

H. helix 'Glymii' (volwassen): ***H. helix* 'Arbori Gloss'**

o ***H. helix* 'Humpty Dumpty' [Oddity Group]**

GROEIWIJZE: extreem compact, na 5 jaar ca. 20 cm hoog en 15 breed; maakt vaak juveniele takken; internodiën van 2 tot 10 mm lang; jonge scheuten en blad wit behaard.
BLADEREN: ca. 4 x 2,5 cm, ruitvormig, gootvormig gevouwen, lichtgroen verkleurend naar donkergroen.
BLOEIWIJZE: schermen ca. 2 cm doorsnee; laatbloeiend; bloeit vrijwel nooit en zeer schaars.
VRUCHTEN: geen besdracht waargenomen.
WINTERHARDHEID: bladschade in strenge winters, herstelt zeer langzaam.

Deze volwassen vorm van 'Erecta' is zo extreem compact, dat hij alleen als plantje voor in pot of in de rotstuin geschikt is. Vanwege de lastige vermeerdering en het vaak voorkomen van juveniele takken is hij moeilijk te kweken. Alleen voor liefhebbers van curiositeiten.

s ***H. helix* 'Ice Cream' [Arborescent Group]**
(Naamgever: H. Kolster, Boskoop, ca. 1995)
syn. *H. helix* 'Cavendishii' (volwassen vorm)

GROEIWIJZE: langzaam groeiend, vrij compact; scheuten matig wit behaard.
BLADEREN: 4-6 x 2,5-6 cm, smal tot breed ruitvormig, donkergroen centrum met licht grijsgroene vlekken en een smalle licht geelwitte rand.
BLOEIWIJZE: compacte kleine trosvormige bloeiwijzen van schermen; bloeit vrij rijk; schermen 2,5 cm doorsnee; ca. 20 bloemen per bloeiwijze.
BLOEMEN: lichtgroene knopjes; bloeitijd vroeg.
VRUCHTEN: 8 mm breed en 7 mm lang, grijszwart; vroege rijping (december).
ZIEKTEGEVOELIGHEID: lichte taxuskeverschade; gevoelig voor bladvlekkenziekte (*Xanthomonas en Colletotrichum*).

Met zijn kleine habitus, bonte blad en rijke besdracht is 'Ice Cream' een mooie zeer compacte plant voor tuin of pot. Het bonte blad slaat nooit terug naar groen. De plant maakt zelden juveniele uitlopers.

H. helix* f. *poetarum (Nyman) McAllister & Rutherford (volwassen vorm)

GROEIWIJZE: vrij compact, meestal breder dan hoog; takken groen, iets rood getint, wit behaard; internodiën ca. 4 cm; stengels met witte sterharen, op langere steeltjes dan van *H. helix* subsp. *helix* en gemiddeld iets kleiner in diameter (0,8 mm).
BLADEREN: 7-8 cm lang en 4-5 cm breed, smal tot breed ruitvormig, lichtgroen verkleurend naar middengroen; juveniele blad van deze forma vijflobbig, de onderste 2 kort, de middelste lob weinig uitstekend.
BLOEIWIJZE: een vrij compacte trosvormige bloeiwijze van meerdere kleine schermen; 10 tot 20 bloemen per bloeiwijze; scherm diameter 2-4 cm.

53 *H. helix* f. *poetarum*

54 *H. helix* **'Simone' [Arborescent Group]**

BLOEMEN: lichtgroene knopjes; bij openende bloem de meeldraden opvallend goed zichtbaar.
VRUCHTEN: kleuren in december van groengeel naar okergeel, 7-9 mm lang en breed; de toptros is het vroegst, meestal ook zijschermen met rijpe bessen.
ZIEKTEGEVOELIGHEID: matige taxuskeverschade; gevoelig voor bladvlekkenziekte (*Xanthomonas en Colletotrichum*) WINTERHARDHEID: zeer goed winterhard, ook in strenge winters weinig bladschade.

Dit type is gemakkelijk te herkennen aan de gele beskleur. Het is al zeer lang bekend en werd in de oudheid gebruikt om winnaars van dichtwedstrijden te bekronen (vandaar het "poetarum" in de naam). In beplantingen is deze vorm ook nu nog geliefd, omdat hij wat opvallender van kleur in de winter is dan de gewone volwassen *H. helix* en het een brede struik is die goed dichtgroeit. Het is een forma, geen vegetatief vermeerderde kloon en mag dus wat variatie vertonen. Het DNA onderzoek bevestigde dat in Nederland minstens twee klonen worden gekweekt onder deze naam, die echter in uiterlijk nauwelijks van elkaar verschillen. Zolang de plant maar okergele bessen heeft, mag hij onder deze naam worden verkocht. Er zijn echter ook afzonderlijk benaamde klonen met gele bessen in cultuur in de USA, zowel van *H. helix* als van *H. hibernica*. Goede klonen uit de variatie die nu gekweekt wordt zouden dan een eigen cultivarnaam moeten krijgen. In de Boskoopse proef stond helaas te weinig materiaal. Als op termijn meerdere geelbessige cultivars op de markt komen, lijkt de cultivargroep [Poetarum Group] een logische stap.
De argumenten voor forma zijn niet sterk, maar voor het moment mogelijk het beste. In Bean wordt deze klimop beschouwd als de oostelijke vertegenwoordiger en aangeduid als var. *poetarum*; als er echt sprake is van een groot areaal is het taxon forma niet echt op zijn plaats.

*** ***H. helix* 'Simone' [Arborescent Group]**
(W. Baelde, Boskoop, 1996)

GROEIWIJZE: vrij compact, iets breder dan hoog, maakt weinig uitlopers; internodiumlengte 1-3 cm; jongste blad in vrij platte rozetten; scheuten matig wit behaard.
BLADEREN: tot 6 x 7 cm, smal tot breed ruitvormig, soms drielobbig, lichtgroen verkleurend naar donkergroen.
BLOEIWIJZE: zeer compacte trosvormige bloeiwijze van volle schermen; veel bloemen per bloeiwijze; scherm tot 3,5 cm doorsnee; zeer bloeirijk.

55 *H. helix* 'Zorgvlied' [Arborescent Group]

VRUCHTEN: 8-9 mm doorsnee; bes verkleurend van groen met purperen bloembodemmerk naar matglanzend zwart; vrij vroeg rijp.
ZIEKTEGEVOELIGHEID: lichte taxuskeverschade; matig bladvlekkenziekte (*Xanthomonas en Colletotrichum*).

Deze recent geïntroduceerde cultivar, vernoemd naar de vrouw van de winner, ontstond toen een onbekende jeugdvorm met kleine, donkergroene blaadjes volwassen werd. Hij lijkt qua besdracht en beskleur op 'Arbori Purple', maar is compacter van plantbouw. Hij komt daardoor met name in kleine tuinen goed tot zijn recht. De smalle blaadjes lijken op die van 'Zorgvlied', maar 'Simone' is iets minder gevoelig voor bladvlekkenziekte. 'Simone' won een zilveren medaille op Plantarium 1996.

** ***H. helix* 'Zorgvlied' [Arborescent Group]**
(C.P. Broerse, Amstelveen, vóór 1978)

GROEIWIJZE: middelhoog, als jonge plant vrij smal opgaand, later breder; weinig uitlopers, soms juveniel, soms adult; internodiën 1-4 cm; scheuten matig wit behaard.
BLADEREN: tot 9 cm lang en 5 cm breed, (smal) ruitvormig, soms gelobd, middengroen verkleurend naar donkergroen.
BLOEIWIJZE: compacte trosvormige bloeiwijze van zeer veel kleine schermen; 20-30 bloemen per bloeiwijze; zeer bloeirijk; scherm 2,5 cm doorsnee.
BLOEMEN: geelgroene bloemknopjes.
VRUCHTEN: 8-10 mm doorsnee, bolrond, mat zwart, tot circa 15 bessen per tros groeien uit, veel uitgegroeide (zij)schermen per pluim; zwartverkleuring vruchten begint al half november, ze kunnen blijven hangen tot mei; zeer rijke dracht.
ZIEKTEGEVOELIGHEID: lichte taxuskeverschade; nogal gevoelig voor bladvlekkenziekte.
WINTERHARDHEID: vrij goed; in strenge winters bladschade, plant overleeft wel.

Deze relatief lage plant valt op door de rijke en vroege besdracht, die vrijwel elk jaar te bewonderen is. Door het smalle blad is hij voor extensieve toepassingen misschien wat te weinig onkruidonderdrukkend, maar de sierwaarde maakt hem als tuinplant zeer geschikt. De takken zijn als snijtak wat aan de korte kant en het blad is redelijk gevoelig voor bladvlekkenziekte.

H. hibernica (Kirchner) Bean (volwassen vorm)
syn. *H. helix* var. *hibernica* Kirchner

VERSPREIDING: Zuidwest-Spanje, Frankrijk, Zuidwest-Engeland, Ierland, Zuidwest-Schotland. Winterhardheidszone 7.
CHROMOSOOMAANTAL: tetraploid met 2n=96.
BEHARING: witte sterharen, iets kleiner dan van *H. helix* (0,4-0,9 mm); de steeltjes waarmee de haren aan het blad zitten zijn iets korter dan die van *H. helix*.
BLADEREN: groter en vleziger dan die van *H. helix*; ze bevatten weinig anthocyaan.
BLOEMEN: laat bloeiend, bloemknopjes sterk wit behaard
VRUCHTEN: bolrond, zwart, laat rijp; de vruchten staan in een tros van schermen, waarbij de toptros nauwelijks groter is en tegelijk rijp is met de zijtrossen.

Niet alle taxonomen beschouwen dit als een aparte soort van *H. helix*. Vanwege het afwijkende chromosoomaantal, de latere bloei en het andere verspreidingsgebied wordt *H. hibernica* in recente publicaties (Rutherford et al 1993; Rose 1996) wel als aparte soort geaccepteerd, wat wij hier navolgen (evenals de American Ivy Society en de naamlijst van houtige gewassen). Het verschil met *H. helix* is echter niet groot.

H. hibernica 'Arborescens': ***H. hibernica* 'Irish Arborescent'**

56 *H. hibernica* 'Arbori Compact' [Arborescent Group]

57 *H. hibernica* 'Irish Arborescent' [Arborescent Group]

** ***H. hibernica* 'Arbori Compact' [Arborescent Group]**
(Naamgever: Darthuizer Boomkwekerijen BV, 1994)
syn. *H. helix* 'Arborescens Nana'; *H. helix* 'Arbori Compact'; *H. hibernica* 'Deltoidea' volwassen)

GROEIWIJZE: compact, iets breder dan hoog; jonge blaadjes in platte rozetten; scheuten sterk wit behaard; internodiumlengte 0,5-3 cm.
BLADEREN: 3 x 3,5 cm, breed ruitvormig of hartvormig, bijna rond, met stompe top, lichtgroen verkleurend naar donkergroen.
BLOEIWIJZE: trosvormige bloeiwijze van schermen; topscherm het grootst en het eerst rijp; diameter scherm 2,5-4 cm.
BLOEMEN: bloemknopjes lichtgroen; redelijk rijk bloeiend.
VRUCHTEN: zeer late rijping; de meeste bessen vallen groen af.
ZIEKTEGEVOELIGHEID: matige taxuskeverschade; voorkomen van bladvlekkenziekte varieert (*Xanthomonas*).
WINTERHARDHEID: vrij slecht; kan in strenge winters doodvriezen, met name schade door nattigheid.

Deze compacte en regelmatig gebouwde cultivar met de afgeronde bladeren is niet zo geschikt voor grootschalige toepassing, maar hij is uitstekend voor in pot of in een formele tuin. De naam is ingewikkeld: het is de volwassen vorm van *H. hibernica* 'Deltoidea', en de Latijnse naam 'Arborescens Nana' mag niet, omdat er geen literatuur van vóór 1959 bekend is waarin deze naam wordt genoemd. In het Darthuizer Vademecum van 1994 wordt de cultivarnaam *H. helix* 'Arbori Compact' voorgesteld, maar het is geen *H. helix*. Daarom de nieuwe combinatie: *H. hibernica* 'Arbori Compact'.

H. hibernica 'Deltoidea' (volwassen): ***H. hibernica* 'Arbori Compact'**

** ***H. hibernica* 'Irish Arborescent' [Arborescent Group]**
(Hibberd als *H.g.* 'Arborescens')
syn.: *H. helix* 'Arborescens'; *H. hibernica* 'Arborescens'; *H. grandiflora* 'Arborescens'

GROEIWIJZE: iets breder dan hoog, vrij los, zeer snel groeiend; vrij veel (juveniele) uitlopers; internodiumlengte 1-5 cm; zeer sterk wit behaard, jonge scheuten ogen hierdoor grijsgroen.
BLADEREN: tot 8 x 9 cm, zeer breed ruitvormig of hartvormig, soms drielobbig, licht (grijs)groen verkleurend naar donkergroen.

BLOEIWIJZE: rijk bloeiend; vrij lange losse trosvormige bloeiwijze van meerdere schermen; topscherm bloeit slechts iets eerder dan de zijschermen, schermen regelmatig over de plant verdeeld; 15-35 bloemen per bloeiwijze; scherm ca 3,5 cm doorsnee.
BLOEMEN: lichtgroene knopjes, wit behaard; bloeitijd oktober-november.
VRUCHTEN: 8-11 mm lang en breed, groen verkleurend naar matglanzend zwart; rijping zeer laat, vaak groeien maar enkele besjes per tros uit.
ZIEKTEGEVOELIGHEID: lichte taxuskeverschade; licht gevoelig voor bladvlekkenziekte (*Phoma*?)
WINTERHARDHEID: matig; in strenge winters lichte tot zware bladschade, soms afsterven plant.

Zes van de zeven nummers die als *H. helix* 'Arborescens' in de proef stonden, bleken de volwassen vorm van *H. hibernica* te zijn. Dit was goed te zien aan de uitlopers die terugsloegen naar de jeugdvorm. Dit type is afwijkend van de volwassen vorm van *H. helix* in bijvoorbeeld de vorm van de bloeiwijze, de latere bloeitijd en de forsere groei. De planten op het veld waren volgens de DNA test afkomstig van twee iets verschillende klonen, maar deze waren op uiterlijk niet te onderscheiden, dus mogen ze dezelfde cultivarnaam dragen. Gezien de uniformiteit van het plantmateriaal is dit mogelijk de volwassen vorm van *H. hibernica* 'Hibernica', de meest gekweekte kloon.
De sierwaarde van dit type zit vooral in de grote opstaande bloeiwijzen met bloemen en onrijpe besjes, aangezien rijpe bessen schaars en laat zijn. Vanwege de goede groei zeer geschikt voor grootschalige toepassingen. Ook als snijtak met bloemknopjes goed bruikbaar. De reden waarom deze cultivar geen drie sterren kreeg was de matige winterhardheid onder Nederlandse omstandigheden.

Hedera nepalensis K. Koch **var. *sinensis*** Rehder (volwassen vorm)

VERSPREIDING: China, vooral in het zuidelijk deel van Yunnan, Shanxi, Ganshu en Xizan, winterhardheidszone 8.
CHROMOSOOMAANTAL: 2n = 12, 24 of 36 (van *H. nepalensis*).
GROEIWIJZE: plat en breed; internodiumlengte ca. 4 cm; jonge twijgen dun; oranjerood behaard; maakt geen uitlopers
BEHARING: kleine rode sterharen met 12 tot 15 stralen, ongeveer 0,2 mm in doorsnee.

58 *Hedera nepalensis* var. *sinensis*

BLADEREN: 9-12 cm lang bij 4-8 cm breed, omgekeerd lancetvormig tot ovaal, donkergroen, jong blad met purperen randje; glanzend en vrijwel onbehaard.
BLOEIWIJZE: compacte brede tros van schermen; hoofdas kort; schermen allen bijna gelijk rijp; 6-20 bloemen per bloeiwijze; scherm doorsnede 3 cm.
BLOEMEN: knopkleur lichtgroen; bloeit vrij rijk; bloeitijd middelvroeg.
VRUCHTEN: 6-8 mm doorsnee, bolrond; bloembodemmerk iets boller dan bij *H. helix*; verkleurt van groen met groengeel bloembodemmerk naar oranjerood; licht behaard met sterharen; rijping vrij laat (maart).
WINTERHARDHEID: vrij slecht, in strenge winters veel bladschade, veel uitval onder jonge planten.

Onder Nederlandse omstandigheden is dit geen gemakkelijke plant, maar hij is vanwege de afwijkende beskleur voor liefhebbers wel aantrekkelijk. Voor jonge planten is een beschutte standplaats aan te raden. Volgens Rose (1996) zijn er meer exemplaren van deze variëteit in cultuur. Het is dus niet een enkele kloon en krijgt daarom geen cultivarnaam en geen waardering met sterren. Omdat de planten in cultuur in het wild verzameld zijn, zonder selectie op cultuurwaarde, houden we nu nog de botanische naam aan.

Overzicht keuring:

Waardering/ Value/ Bewertung	cultivar	cultivargroep/ cultivar group/ Gruppe cultivar
***	*H. helix* 'Arbori Purple'	[Arborescent Group]
***	*H. helix* 'Simone'	[Arborescent Group]
**	*H. helix* 'Arbori Gloss'	[Arborescent Group]
**	*H. helix* 'Zorgvlied'	[Arborescent Group]
**	*H. hibernica* 'Arbori Compact'	[Arborescent Group]
**	*H. hibernica* 'Irish Arborescent'	[Arborescent Group]
*	*H. colchica* 'Autumn Beauty'	[Arborescent Group]
s	*H. helix* 'Conglomerata'	[Oddity Group]
s	*H. helix* 'Erecta'	[Oddity Group]
s	*H. helix* 'Ice Cream'	[Arborescent Group]
o	*H. helix* 'Crut Beauty'	[Arborescent Group]
o	*H. helix* 'Fryslân'	[Arborescent Group]
o	*H. helix* 'Humpty Dumpty'	[Oddity Group]

Niet geteste volwassen en struikvormige cultivars:

Voor zeer veel juveniele cultivars van *Hedera* geldt, dat ze op den duur volwassen worden. Hier worden alleen cultivars genoemd die met name in hun volwassen fase interessant zijn, of die alleen als volwassen fase benaamd zijn. Daarnaast enkele juveniele struikvormige cultivars.

***H. colchica* 'Green Spice' [Arborescent Group]**
Volwassen cultivar tot 1,5 m hoog. Blad groot, glanzend donkergroen, ongeveer 1 tot 1? keer zo lang als breed, hartvormige basis en een ronde top. Stevige, heldergroene stengels. Bloemen en bessen in samengestelde bloeiwijzen van schermen. Vrucht groot, 1,5 tot 2 cm doorsnee, met een bloembodemmerk dat altijd donkerder is dan de rest van de vrucht. Rijpe vrucht dof zwart. Gehele plant sterk kruidig (selderij-achtig) geurend. Deze cultivar onderscheidt zich door het hartvormige, niet ruitvormige blad.

***H. helix* '238th Street' [Arborescent Group]**
(gevonden in 1935 in the Bronx, New York, door T.H. Everett)
Dit type lijkt tussen juveniel en adult in te zitten. Maakt bloemen en bessen, maar produceert veel juveniele uitlopers, groeit sterk, heeft vrij stijve purper-groene stengels, internodiën 2-3 cm. Bladeren drielobbig, maar de lobben zijn zo kort dat dat nauwelijks opvalt, 2,5-3,5 cm lang en breed, spitse top, voet iets hartvormig, lichtgroen.

***H. helix* 'Brandywine' [Arborescent Group]**
(S. Coon, Falls Church, Virginia, 1993)
Volwassen cultivar met takken die op latere leeftijd gaan hangen. De eerste bladeren die in het voorjaar uitlopen zijn kegelvormig: de randen zijn aan elkaar gegroeid tot een soort ijshoorntje. Latere bladeren zijn (smal) ruitvormig met kleine lobben of tanden naast de top. Stengels wit behaard. De plant maakt bloemen en (zelden) bessen. Gemakkelijk te bewortelen. Het bijbehorende juveniele blad is waaiervormig of vijf- of zevenlobbig. Gezien de beschrijving is dit mogelijk een *H. hibernica* of een kruising daarmee. Zie Ivy Journal (USA), 1998, 24: p 34-40.

***H. helix* 'Congesta' [Oddity Group]**
Juveniele struikvorm, die lijkt op 'Erecta', maar kleiner blijft. Stengels groen-purper, internodiën 0,5-1 cm, bladeren tweerijig dakpansgewijs geplaatst. Bladeren drielobbig, 3-4 cm bij 2-3 cm, ondiep gelobd, soms ongelobd, top spits, blad vaak V-vormig omhoog gevouwen langs de middennerf, donkergroen met lichte nerven.

H. helix 'Conglomerata Erecta' is een synoniem van **'Erecta'** of **'Milford'**.

***H. helix* 'Little Diamond' [Oddity Group]**
Compacte, goed vertakkende plant. Groene bladeren met grijsgroene vlekken en een smalle witte rand. De meeste bladeren zijn ruitvormig, soms gelobd. Deze kloon zit waarschijnlijk dicht tegen de volwassen fase aan. Als hij volwassen wordt zijn de bloeiwijzen klein.

***H. helix* 'Mary Eggins' [Arborescent Group]**
(vóór 1970, USA)
Volwassen vorm van *H. helix* 'Angularis Aurea'. Driehoekig tot hartvormig blad, blad donkergroen, soms enkele bladeren geel met groene nerven, jonge blaadjes geel.

***H. helix* 'Milford' [Oddity Group]**
Struikvorm met een habitus die tussen 'Conglomerata' en 'Erecta' in zit. De onderste takken liggen, maar de jonge twijgen groeien rechtop. Stengels groen-purper, met internodiën van 0,5 tot 2 cm. Bladeren ongelobd, niervormig, 4-6 cm bij 4-6 cm, stompe top, bladvoet afgeknot. Bladstand normaal op de liggende takken, tweerijig op de opstijgende twijgen.

***H. helix* 'Russelliana' [Oddity Group]**
Juveniel type dat lijkt op een smalle 'Erecta'. Is zeer smal opgaand en vertakt weinig, pas vanaf zo'n 60 cm hoogte boven de grond. Blaadjes in twee rijen langs de stengel, internodiën 0,5-1 cm, blaadjes ongelobd, 3-4 bij 3-6 cm, eivormig tot niervormig, donkergroen, bladrand licht gegolfd. Niet goed bruikbaar in tuinen, omdat de plant gemakkelijk omvalt.

***H. helix* 'Treetop' [Arborescent Group]**
(1992, North Carolina State University)
Volwassen vorm van *H. helix* 'Pittsburgh'. Verschilt van andere vormen van volwassen klimop door de wat kortere internodiën (2-3 cm) en de opvallend gemakkelijke beworteling.

***H. helix* 'William Eggins' [Arborescent Group]**
(1970 USA)
Volwassen vorm van *H. helix* 'Angularis'. Driehoekig tot hartvormig blad, donkergroen, glanzend.

***H. rhombea* 'Crème de Menthe' [Arborescent Group]**
(naamgever: R.E.Davis, Virginia, 1992)
Volwassen vorm van *H. rhombea* 'Variegata'. Compacte plant met grijsgroen blad met smalle witte randjes. Blad 1,5 tot 2 keer zo lang als breed met afgeronde top. Produceert bloemen en later zwarte bessen in compacte clusters. Maakt soms volledig witte of volledig groene scheuten.

Literatuur:

BAUER H., BAUER U. (1980): Photosynthesis in leaves of the juvenile and adult phase of ivy (*H. helix*) Physiologia Plantarum 49:4, p. 366-372 (Abstract).
COON, CLIFF L. (2001): All about Adult Ivies: an overview - The Ivy Journal, summer 2001
FORTGENS, G., VAN DE LAAR, H.J. (1989): *Hedera* (winterharde bodembedekkers), Dendroflora 26, p. 43-66.
HEIECK, I (1992): Schöne Efeus, Eugen Ulmer Verlag, Stuttgart
MCALLISTER H., RUTHERFORD A.: The species of Ivy, Ivy Journal (USA) Vol 9(4) p. 45-54.
MORTON, S, (1992): Let's revive the tree Ivy, The Garden, June 1992, p. 281-283.
OWENS, J., Trichome morphology in *Hedera* L. (the Ivy genus, Araliaceae), Dept. of biology, Colorado State University, Fort Collins, Colorado (via Internet).
ROSE, P.Q. (1979): Some purple leaved Ivies, the Plantsman 1:3, p. 129-132.
ROSE, P.Q. (1980): Ivies, Blandford Press Poole, Dorset.
ROSE, P.Q. (1986): The erect Ivies, the Plantsman 8:1, p. 21-27.
ROSE, P.Q. (1996): The gardeners guide to growing Ivies, Timber Press.
RUTHERFORD, A., MCALLISTER H.A., MILL R.R. (1993): New Ivies from the Mediterranean area and Macaronesia, the Plantsman 15 (2) p. 115-128.
SULGROVE, S.M. (1988): Oldies but goodies: *Hedera colchica* var *dentata* 'Sulphur Heart', Ivy Journal (USA), 14: 2, p 23-29.
SULGROVE S.M. (1993): An adoration of adults: Cliff Coon's unique Ivy garden, Ivy Journal (USA), 23 summer: p.14-37.
TREHANE P. ET AL (ED) (1995): International code of nomenclature for cultivated plants, Quarterjack Publishing, Wimborne UK (ICNCP).

Websites:

Hatch, Laurence C. 2000. IVYfile. New Ornamentals Society. Raleigh, North Carolina. www.hederahelix.com.

Ir. M.E.C.M. (Margareth) Hop
Veredelaar en onderzoeker sortiment, Praktijkonderzoek Plant & Omgeving, Sector Bomen, Boskoop

Summary
This article concerns the adult and shrubby Hedera. The appearance of this group differs considerably from the climbing and juvenile types. Plants of the adult types and of the non-climbing juvenile types have been collected and planted in the open field at the Applied Plant Research. The cultivars have been described and they were judged by the Royal Boskoop Horticultural Society. In order to support the identifications, DNA-fingerprints have been made by using the RAPD-technique. Some taxonomical problems have been solved whilst some new names had to be given. For example: not only different clones of H. helix 'Arborescens' being grown, but also some of the adult types had exactly the same name as the juvenile form, from which they originally developed. The following new names were given: H. colchica 'Autumn Beauty', H. helix 'Arbori Gloss' and H. hibernica 'Irish Arborescent'.

Zusammenfassung
Dieser Artikel behandelt die ausgewachsenen und strauchförmigen Hederas. Im Aussehen unterscheiden sich die kletternden- und Jugendformen erheblich voneinander. Von sowohl den erwachsenen, als auch den nicht-kletternden Jugendformen wurden Pflanzen gesammelt und durch PPO in Boskoop ausgepflanzt. Dieses Sortiment wurde beschrieben und durch den Prüfungsausschuss der KVBC bewertet. Zur Unterstützung der Identitätsbestimmung wurde von jeder Pflanze auf dem Testfeld mit Hilfe der RAPD-Technik ein DNA-Streifenkode erstellt. Hierbei wurden ein Anzahl taxonomischer Probleme gelöst, wobei einige Pflanzen, nach Absprache mit der American Ivy Society, neu benannt wurden. Von H. helix 'Arborescens' waren beispielsweise verschiedene Klone im Umlauf und einige strauchförmige Hedera hatten denselben Namen als die Jugendform, aus der sie entstanden waren. Die folgenden neuen Namen wurden vergeben: H. colchica 'Autumn Beauty', H. helix 'Arbori Gloss', sowie H. hibernica 'Irish Arborescent'.